

Rudolf Steiner

Ideál svobody u Schillera a Goetha

Výňatek ze 14. přednášky (19. března 1922 v Dornachu) z přednáškového cyklu Staré a nové zasvěcovací metody (od 1. ledna do 19. března 1922, GA 210), přeložila Věra Zoubková (kráceno, upraveno).

Schiller a jeho dopisy o estetické výchově

O tom, jak byl například Schiller podnícen francouzskou revolucí, se můžeme dočíst dokonce v jeho dopisech O estetické výchově člověka. Tu vidíme, jak se Schiller ptá: Jak člověk dospěje k existenci skutečně hodné člověka? Cosi, co můžeme nazvat filosofií svobody, ještě tehdy nebylo možné. Schiller si tuto otázku zodpovídá po svém. Řekl si: Pokud člověk následuje pouze svou logickou myšlenku, pak je nesvobodný. Samozřejmě že je nesvobodný, neboť nemůže-li to, co praví logika, utvářet podle určité svobody, podléhá nutnosti rozumu. Tedy právě tam, kde se ve svém pozemském životě stává nejduchovnějším, není svobodný, neboť podléhá nutnosti rozumu. Nemá svobodu si říci: Dva krát dva je šest nebo pět. Naproti tomu člověk podléhá nutnosti přírody, když se celým svým organismem této přírodní nutnosti poddává.

Svoboda a umění

Pro Schillera vznikla otázka: Je-li nemožné vytvořit zde na Zemi dokonalý sociální řád, jak může člověk dospět k tomu, co ho může vzhledem k jeho myšlení, cítění a chtění uspokojit, jak člověk může na této Zemi dospět ke svobodě?

Schiller v odpovědi na tuto otázku řekl. Když člověk logicky uplatňuje rozumovou nutnost, pak je služebníkem rozumové nutnosti, není tedy svobodnou bytostí. Následuje-li člověk své smyslové pudy, své pouhé instinkty, je zase poslušen přírodní nutnosti a také není svobodnou bytostí. Schiller dospěl k tomuto závěru: Člověk je vlastně svobodnou bytostí jen tehdy, když buď umělecky tvoří, nebo umění přijímá v prožitku. Uskutečnění svobody ve světě může existovat jedině díky tomu, že člověk umělecky pracuje, anebo umění přijímá. V uměleckém vnímání se vyrovnává to, co jinak působí jako nátlak rozumové nebo přirozené nutnosti.

Když člověk žije v umění, je tomu tak, že v uměleckém objektu necítí takový nátlak myšlení jako při logickém uvažování. Také v tom, co mu skrze smysly vychází vstříc, nebude pociťovat smyslové kouzlo, bude-li toto smyslové kouzlo zušlechťováno duchovním vnímáním v umění. Pokud je tedy člověk bytostí schopnou umění, je schopný také rozvíjet svobodu ve svém pozemském bytí.

Goethe a umělecké prožívání

V tom, jak Schiller přijal to, co Goethe tehdy na svém Vilému Meisterovi přepracoval, se ukazuje, jak byl Schiller uchváten tímto způsobem líčení, tímto vnitřním líčením svobody, protože Goethe jako umělec vůbec nebyl intelektualistickým duchem, ale duchem tvořícím ve svobodných myšlenkách, který ovšem na druhé straně v umění zůstal stát naprosto ve smyslovém prožívání. To Schiller vycíťoval.

Goethovu uměleckou činnost pociťoval jako svobodnou, podobně jako je svobodná hra dítěte. Vidíme, že Schiller byl nadšený touto svobodnou uměleckou činností člověka, která připomíná hru dítěte. To ho nadchlo k výroku: „Pravým člověkem je

umělec a nejlepší filosof je proti němu jen karikaturou," jak říká v jednom dopise Goethovi.*

Nadchlo ho to také k dalšímu výroku: „Člověk je zcela člověkem jen tehdy, když si hraje, a hraje si vlastně jen tehdy, když je zcela člověkem." Tím však není míněna frivolní nebo zábavná hra, ale umělecká činnost a umělecké prožívání. Je tím míněno, že skutečné osvobození člověka spočívá v uměleckém prožívání.

Za jakou cenu si tedy člověk chtěl koupit sociální svobodu, pokud ve Francouzské revoluci usiloval o sociální řád, když tedy opět usiloval o něco, co si musí vydobýt vnitřně, co mu nemůže být dáno vnějšími státními opatřeními? Chtěl si ji koupit za tu cenu, že by mu nemohla být dána při logickém přemýšlení, ani v obyčejném fyzickém životě, ale pouze a výlučně v uměleckém prožívání.

Vilém Meister

Otisk těchto pocitů nacházíme u nejlepších duchů tohoto období, u Schillera v teoretické formě, a u Goetha na základě jeho líčení praktického života. Pohledme na Goethovy postavy, které tvořil na základě života a jimiž chtěl líčit pravé lidství. Pohledme na Viléma Meistera. Je to osobnost, v níž chtěl Goethe vylíčit pravé, opravdové lidství. Ovšem pro celkové pojetí života je Vilém Meister v podstatě někým, kdo si jen tak bezstarostně žije. Není člověkem, který by v nejvyšším smyslu hledal světový názor, jenž by duši nesl. Není ani člověkem, který by mohl ve vnějším životě zastávat nějaké povolání a práci, neboť se jen tak fláká životem.

V podstatě by tomu bylo tak, jako by onen ideál svobody, o nějž Goethe i Schiller usilovali, mohl být dosažen pouze lidmi, kteří se z myslitelského a pracovního života vytrhávají. Mohli bychom říci, že Schiller a Goethe chtěli vlastně poukázat na iluzi Velké francouzské revoluce, na iluzorní víru, že člověku by mohlo dát svobodu něco vnějšího, jako je stát. Chtěli poukázat na to, že svobodu si člověk může vydobýt pouze ve svém nitru.

Protiklad střední a západní Evropy

Tím je ovšem zároveň daný velký protiklad mezi střední a západní Evropou a románskou západní Evropou. Románská západní Evropa absolutně věřila na moc státu a věří na ni dodnes. Ve střední Evropě naproti tomu vznikla reakce, že ideál člověka lze najít jen vnitřně. Stalo se to však na úkor plného začlenění se do života. Právě takový člověk jako Vilém Meister musil usilovat o únik ze života.

Vidíme, že při prvním pokusu nemohlo být ve skutečném člověku nalezeno plné lidství. Samozřejmě, kdyby se všichni lidé měli stát umělci a mohli založit estetickou společnost, jak řekl Schiller, potom bychom měli estetickou společnost, ale ta by nebyla příliš životaschopná. Nedovedu si představit, jak by se v této estetické společnosti mělo vykonat to či ono, kdyby to bylo zapotřebí podle přísných logických pojmů. Ideál svobody stál zářivě před lidmi, ale člověk by nemohl usilovat o uskutečnění tohoto ideálu, pokud by byl začleněn do života.

Filosofie svobody

Musil se hledat vzestup vzhůru k nadsmyslnu, ale nyní ve vědomé formě, jako se dříve tento vzestup uskutečňoval atavistickým způsobem, směrem dolů. Ideál svobody bylo třeba udržet, ale vzestup musil být hledán směrem vzhůru do

* Dopis Goethemu ze dne 7. ledna 1795.

duchovního života. Nejdříve se však musila získat možnost zajistit svobodu pro konání člověka a pro jeho začlenění do praktického života. To bylo možné, jak se mi zdálo, jen cestou, která je naznačená v mé knize Filosofie svobody.

Když se člověk povznese k duševnímu uzpůsobení, díky němuž se stává svobodným, aby mohl v čistých myšlenkách nacházet mravní impulsy, jak jsem to vylíčil, potom se stává svobodným i přesto, že je zcela zapojen do praktického života. Ve své Filosofii svobody jsem proto musil zavést pojem, který se jinak nenajde v popisech morálky - pojem mravního taktu, samozřejmého jednání z mravního taktu, pojem přechodu mravních impulsů do návykového jednání.

Svoboda a oblast citění

Vezmete-li úlohu, kterou morální takt hraje v mé Filosofii svobody, shledáte, že lidská svoboda by měla být zavedena nejen do citění, jako v Schillerově estetické společnosti, ale také do chtění, to znamená do celého lidství. Člověk, který by potom dospěl k takovému uzpůsobení duše, že by v jeho vůli mohly žít čisté myšlenky jako mravní impulsy, by se směl začlenit do života a být v něm jako svobodný člověk, pokud od něj život žádá jednání a čin, jakkoliv je to jinak obtížné.

K tomu, co je rozumovou nutností, co je myšlenkovým pojetím světa, by se potom musila hledat možnost, jak najít to, co člověku zajišťuje nezávislost na vnějším tlaku.

Svoboda a oblast myšlení a chtění

To, co bylo jako první náběh dosaženo v Schillerových dopisech o estetické výchově člověka a v celém Goethově uměleckém působení, toho lze dosáhnout jenom tehdy, když myšlení k tomu, co člověk prožívá jako svobodná bytost v uměleckém prožívání, připojíme také svobodné prožívání v oblasti myšlení a svobodné prožívání v oblasti chtění.

Schiller bral jednoduše to, co mu intelektuální období mohlo poskytnout. Umění v jeho době ještě usilovalo o vymanění se z intelektualismu a v tom ještě Schiller nacházel svobodu. Nepoznal možnost svobody v myšlení a nepoznal ji ani v jednání. Teprve zavedením anthroposofické duchovní vědy si musíme vydobýt poznání svobody také v oblasti myšlení a chtění. Schiller a Goethe ji poznávali jen v oblasti citění.